

Т. Прищепа, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БОЛГАР В КИЕВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ СВЯТОГО ВЛАДИМИРА (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX ВЕКА)

В статье исследуются основные особенности профессиональной подготовки болгар в учебных заведениях Российской империи. Определены предпосылки обучения будущих болгарских государственно-чиновнических кадров в учебных учреждениях империи. В статье анализируются основные направления подготовки болгарской молодежи в Киевском университете Святого Владимира после восстановления болгарского государства.

Ключевые слова: болгары, Российская империя, Киевский университет Святого Владимира.

T. Prishchepa, graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PROFESSIONAL EDUCATION OF BULGARIANS AT KYIV UNIVERSITY OF SAINT VLADIMIR (SECOND HALF OF THE XIX CENTURY)

The article explores the main features of the professional training Bulgarians at the educational institutions of the Russian Empire. It is proved the preconditions of training of future the Bulgarian state-bureaucratic personnel at educational institutions of the empire. The paper analyzes the main directions of preparation of Bulgarian young people at Kiev University of Saint Vladimir after the restoration of the Bulgarian state.

Key words: Bulgarians, Russian Empire, Kiev University of Saint Vladimir.

УДК 94(477):325.54(=411.16)]"192/193"

О. Розовик, канд. іст. наук

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, Київ

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПЕРЕСЕЛЕННІ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УСРР В 1920–1930-х рр.

У статті розкривається діяльність організації ОЗЕТ ("Общество по земельному устройству трудящихся евреев") щодо надання матеріальної і організаційної допомоги переселенню єврейського безземельного і малоземельного селянства з Поліської і лісостепової зони УСРР у південні степові малозаселені райони республіки. На основі малоовічених джерел показується внесок організацій ОЗЕТу на місцях щодо побудови євреями-переселенцями нових населених пунктів, створення у них необхідної соціальної сфери, культурно-освітніх закладів та системи охорони здоров'я.

Ключові слова: обезземелення селян, переселення, організація ОЗЕТ, матеріально-технічна допомога.

Аграрне перенаселення, яке почало проявлятися в поліських і лісостепових зонах УСРР на початку 1920-х рр., торкнулося не тільки корінних українців, а й національних меншин, які населяли ці райони – євреїв, поляків, німців. Обезземелення, яке щорічно зростало, в окремих районах названих регіонів набувало катастрофічних розмірів. Уже у першій половині 1920-х рр. у багатьох повітах Київської, Волинської, Подільської, Чернігівської, Полтавської губерній земельне забезпечення на душу населення за 3–4 роки скоротилося з 1,5–2 дес. орних земель до 0,3–0,5 дес. [3, арк. 402–403].

Ці площі вже не відповідали прожитковому мінімуму земельного забезпечення людини. До того ж, щорічна поява великої кількості молодих сімей приводила до того, що частина з них для заснування власного господарства отримувала з земельного резерву сільських громад обмаль землі, а інші – залишалися зовсім безземельними. Наслідком таких демографічних змін і значної міграції населення з країн Центральної Європи та з інших республік СРСР до УСРР на середину 1920-х рр. в Україні було вже 5 млн. осіб безземельних і малоземельних селян. А наприкінці цього десятиліття їх чисельність зросла майже до 11 млн. осіб (2 млн. господарств), що становило близько 35% селянських дворів республіки [12, арк. 16–17].

Вирішити це питання на той час, за задумом керівництва УСРР, можна було декількома шляхами. Перший – це переселення малоземельного селянства на вільні степові землі республіканського колонізаційного фонду та у Всесоюзний колонізаційний фонд. Другий – запроваджувати у сільському господарстві різні форми кооперативного виробництва. Це об'єктивно призводило до певної міри усупільнення земель, організації на них нових форм колективного виробництва і нівелювання обезземелення селян. Але це був перспективний

план і його реалізація могла розтягнутися на багато років, а проблему обезземелення селян, а з цим і їх бідність, потрібно було вирішувати негайно. Тому вже навесні 1921 р. ВУЦВК і РНК УСРР ухвалили програму переселення малоземельного селянства, насамперед, у республіканський колонізаційний фонд. Це рішення поширювалося не тільки на українське селянство, а й на селян – представників від національних меншин, у тому числі й єврейське безземельне селянство. Зазначимо, що на початку 1920-х років в республіці мешкало 1,554 млн. осіб єврейської національності. У містах проживало 1,2 млн. осіб, а решта – у селах Чернігівської, Київської, Полтавської, Волинської, Подільської губерній. З них було 260 тис. осіб (50 тис. сімей) малоземельних або безземельних селян [2, арк. 130; 8, арк. 73–74; 9, арк. 34–35].

На початку 1920-х рр. на півдні республіки було 1,5 млн. дес. орних незаселених земель. ВУЦВК і РНК УСРР на цих масивах під переселення малоземельних і безземельних єврейських господарств з поліських і лісостепових округ республіки виділили 145 тис. дес. орних земель, без урахування випасів для коней, корів і овець [11, арк. 5–6]. На ці землі запланували переселити понад 14 тис. єврейських сімей і виділити кожній переселенській родині по 10–12 дес. угідь під заснування власного господарства. Крім цього, переселенцям з державного бюджету надавалася фінансова допомога у 800–900 крб. на побудову житла, господарських приміщень, придбання сільськогосподарського реманенту. На пільгових умовах виділялися будівельні матеріали. Зокрема, у 1926 р. на переселення 3 тис. єврейським сім'ям держава надала грошову допомогу в сумі 2,330 млн. крб. Виділялася матеріальна допомога переселенцям із місцевих бюджетів. Тут доречно зазначити, що на той час покупна спроможність карбованця була досить висока.

Наприклад, новий житловий будинок 9 x 12 м коштував 420–450 крб. [5, арк. 50,51; 6, арк. 45,47].

Реалізація плану щодо переселення єврейського селянства на південь, ухваленого керівництвом республіки у 1921 р., успішно здійснювалась вже упродовж першої половини 1920-х рр. За цей час у південні округи з поліських і лісостепових районів республіки планово переїхало на постійне мешкання понад 2 тис. сімей, а чисельність самовільних переселенців щорічно становила понад тисячу родин [4, арк. 21–22].

У 1926 р. ВУЦВК і РНК УСРР ухвалили десятирічну програму переселення малоземельного і безземельного селянства України у республіканський і Всесоюзний колонізаційні фонди. У цій програмі також планувалося переселити впродовж 1926–1929 рр. на південь республіки 13700 єврейських сімей. Визначався і термін їх переселення. У 1927 р. – 4,2 тис., 1928 р. – 4,5 тис., 1929 р. – 5 тис. сімей [10, арк. 6].

До початку 1928 р. в південні округи республіки планово переселилося 9,8 тис. єврейських сімей та 1,5 тис. родин самовільно приєдналися до своїх родичів та знайомих. А до 1930 р. ухвалений у 1926 р. план переселення єврейського населення на південь республіки був виконаний.

У цілому за період 1920-х – першої половини 1930-х рр. з поліських і лісостепових губерній/округ/областей на південь України планово, без врахування самовільної міграції, у сільську місцевість переселилося 15,9 тис. єврейських сімей (95,4 тис. осіб). Ними було засновано 162 нових великих і малих національних сіл [1, арк. 339]. Їх загальна чисельність у регіоні зросла до 186 одиниць. Крім цього, євреї-переселенці побудували десятки невеликих хуторів на 15–20 родин. Доселено було багато єврейських сімей в існуючі хутори, села та невеличкі містечка.

Окрім державних і місцевих органів влади, профспілкових, кооперативних та інших громадських організацій, суттєву допомогу євреям-переселенцям надавала така організація як ОЗЕТ ("Общество по земельному устройству трудящихся евреев"). Ця організація по сприянню переселенню євреїв була заснована в Москві у січні 1925 р. й проіснувала до 1938 р. Філії ОЗЕТу були в Україні, Білорусії, РСФРР, Грузії, тобто у тих регіонах СРСР, куди переселялося єврейське населення. Існувало представництво ОЗЕТу і за межами СРСР – країнах Європи, Північній і Південній Америці, Південній Африці.

В Україні осередки ОЗЕТ діяли у кожному окрузі. Вони нараховували від 2 до 12–13 тис. членів. Наприклад, на 1928 р. у 30 округах республіки діяло 968 осередків ОЗЕТ. А загальна кількість членів цієї організації становила понад 200 тис. осіб [18, арк. 29; 23, арк. 141].

Основні напрямки роботи, яку виконував ОЗЕТ в УСРР, полягали у наданні організаційної і матеріальної допомоги щодо створення в республіці єврейських сільських рад й соціально-побутових, культурно-освітніх закладів у них. Також ОЗЕТи брали активну участь у переселенських процесах єврейського населення з поліських та лісостепових губерній – округ на південь республіки.

Щодо допомоги переселенцям, то, у залежності від регіону, де діяла та чи інша озетівська організація, кожна з них мала у своїй роботі особливості. Приміром, осередки ОЗЕТу поліських і лісостепових зон України вирішували переважно питання надання практичної допомоги євреям-селянам з переселення їх родин на південь республіки. Вони, насамперед, брали участь у складанні списків безземельних і малоземельних селян і приймали від них заяви з проханням на переселення в південні округи України. Надавали матеріальну допомогу на їх переселення.

Бердичівська окружна організація ОЗЕТ мала в окрузі 46 осередків і 2232 членів. Її відділення впродовж

1927–1928 рр. надали матеріальну, організаційну і юридичну допомогу на переїзд у Нікопольську округу – 84, Херсонську – 21, Біробіджан – 13 сім'ям загальною чисельністю 1443 особи [17, арк. 11].

Інші організації ОЗЕТ Волинських округ видавали кожній переселенській сім'ї по декілька десятків карбованців на придбання у нових місцях свого оселення сільськогосподарського інвентарю, посівних матеріалів, добрив, хімічних засобів захисту рослин [14, арк. 11,13].

Велика організація ОЗЕТ діяла у Білоцерківській окрузі. У її структурі було 26 районних і міських осередків, які налічували 1834 члени. Вони впродовж 1926–1927 рр. допомогли переїхати у Криворізьку, Херсонську і Мелітопольську округу 271 родині та 14 сім'ям – у Біробіджан [15, арк. 10]. У містечку Тульчині із загальною кількістю населення 13,4 тис. чол. мешкало 5,2 тис. євреїв. Місцевий осередок ОЗЕТ провів їх реєстрацію і виявив, що серед євреїв було понад сто осіб безробітного дорослого населення. Це були переважно голови сімей, а відповідно, і їх сім'ї існували за рахунок різної соціальної допомоги. Їм було запропоновано переселитися у сільську місцевість південних округ республіки або до Біробіджану і займатися сільським господарством, промисловим виробництвом. На такий переїзд дали згоду 16 сімей, а місцевий ОЗЕТ надав їм на це відповідну допомогу [16, арк. 28].

Впродовж 1929 р. Київська міська організація ОЗЕТ допомогла переїхати з Києва та приміської зони на південь України, до Криму і Біробіджану 150 сім'ям, а у 1930 р. – 300 родинам [13, арк. 143]. Кременчуцькі організації ОЗЕТ за 1930–1931 рр. допомогли переселитися в Крим – 52, Біробіджан – 43, Херсонщину – 17 сім'ям [19, арк. 102].

Роботу щодо переселення малоземельного і безземельного єврейського селянства на південь України і у Всесоюзний колонізаційний фонд проводили всі осередки ОЗЕТ поліських і лісостепових округ республіки.

Деякі інші питання в цьому плані доводилося вирішувати ОЗЕТам тих округ, куди прибували переселенці. Порівняно з діяльністю організації районів виїзду переселенців, на їх плечі покладалося виконання значно більшого обсягу робіт. Вони, насамперед, брали участь у наданні допомоги переселенцям щодо окультурення земель, які їм надавалися. Серед цього комплексу робіт вирішувалися такі матеріально затратні питання, як висадження на полях захисних лісосмуг, будівництво у нових селах та хуторах ставків, водосховищ, артезіанських колодязів, адміністративних приміщень, культурно-освітніх й медичних закладів, соціально-побутової сфери і, навіть, упорядкування забудови нових сіл.

Зазначимо, що багато організацій ОЗЕТ південних округ республіки були великі і нараховували в своїх рядах по 10–13 тис. осіб. До них вступали представники різних соціальних верств, національностей, партійні і позапартійні громадяни. Зокрема, у Запорізькій міській організації ОЗЕТ було 2009 членів. Серед них – 222 службовці, 233 кустарі, 163 робітники, 167 студентів технікумів, решта – представники інших соціальних груп. У цьому ж осередку працював 31 член ВКП(б), 143 члени ЛКСМУ, 485 членів профспілок. Організація, крім загально прийнятої роботи по наданню матеріальної допомоги на різні господарські потреби євреям-переселенцям, особливу увагу звертала на створення культурно-освітньої сфери та медичних пунктів у нових селах округи. Як правило, ці, як їх тоді називали національні села, будувалися по 100 і більше дворів. Для південних районів України того часу це вважалося великими населеними пунктами. Тому на розбудову у них культурно-освітніх закладів ОЗЕТи щорічно виділяли десятки тисяч карбованців. Наприклад, у 1930–1931 рр. на підтримку культурно-освітньої сфери і медичних пунктів у нових селах Запорізької округи було асигновано

31260 крб. За ці кошти побудовано 7 хат-читалень, 12 червоних куточків, 3 дитсадки, 10 укомплектованих художньою і навчальною літературою бібліотек, 2 клуби з кіноустановками, відкрито 10 медпунктів, проведено радіофікацію декількох сіл тощо [19, арк. 95–97].

ОЗЕТИ Миколаївщини взяли під свою опіку 351 переселенську сім'ю. Для них за кошти організації закупили 2 трактори з плугами. Кожній сім'ї передавався сільськогосподарський реманент, посівні матеріали, борошно і крупи для харчування. Надавалася також допомога на побудову житла, у нових селах шкіл, бібліотек, дитсадків, медичних пунктів, сфери торгівлі. Бібліотекам і школам закуповувалася художня і навчальна література. Лише на підтримку культурно-освітньої сфери щорічно виділялося по 8–10 тис. крб., а на побудову одного дитсадка понад тисячу карбованців. Досвід діяльності ОЗЕТ серед переселенців Миколаївщини систематично висвітлювався на сторінках місцевої газети "Красный Николаев" [23, арк. 141; 24, арк. 70].

Переселенці-євреї, які прибули в південні округи у першій половині 1920-х рр., поступово налагодили своє індивідуальне господарство і розпочали створювати різні виробничі кооперативи. З початком розгортання суцільної колективізації в європейській частині СРСР і УСРР, у єврейських селах на основі діючих кооперативів організовувалися національні колгоспи та радгоспи. До 1932 р. у них було колективізовано 85–90% селянських господарств [7, арк. 8].

Місцеві ОЗЕТИ надавали фінансову допомогу й організації колгоспів та налагодженню їх виробничої діяльності у всіх 181 новопобудованому єврейському селі. Ці господарства займалися вирощенням переважно зерно-

вих культур, але багато з них переходили й на спеціалізоване виробництво. Серед них садівництво, огородництво, молочно-товарне виробництво, вирощування технічних культур. Практично всі ці господарства отримували допомогу від організацій ОЗЕТ [20, арк. 47; 21, арк. 12].

Отже, ОЗЕТИ внесли помітний вклад у надання допомоги переселенню єврейського населення в республіці та налагодження ними господарського, побутового й культурного життя у нових місцях свого оселення.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 1, оп. 4, спр. 18.
2. Там само, ф. 1, оп. 6, спр. 1081.
3. Там само, ф. 27, оп. 5, спр. 355.
4. Там само, ф. 27, оп. 5, спр. 1137.
5. Там само, ф. 27, оп. 6, спр. 652.
6. Там само, ф. 27, оп. 7, спр. 1137.
7. Там само, ф. 27, оп. 11, спр. 718.
8. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 10.
9. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 53.
10. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 167.
11. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 176.
12. Там само, ф. 413, оп. 1, спр. 349.
13. Там само, ф. 505, оп. 1, спр. 520.
14. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 212.
15. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 215.
16. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 220.
17. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 224.
18. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 292.
19. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 285.
20. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 289.
21. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 295.
22. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 319.
23. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 353.
24. Там само, ф. 571, оп. 1, спр. 365.

Надійшла до редколегії 24.11.14

О. Розовик, канд. ист. наук

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца, Киев, Украина

УЧАСТИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ПЕРЕСЕЛЕНИИ ЕВРЕЙСКОГО НАСЕЛЕНИЯ УССР В 1920–1930-х ГГ.

В статье раскрывается деятельность организации ОЗЕТ ("Общество по земельному устройству трудящихся евреев") по оказанию материальной и организационной помощи переселению еврейского безземельного и малоземельного крестьянства из Полесской и лесостепной зон УССР в южные степные малозаселенные районы республики. На основе малоизученных источников показывается вклад организаций ОЗЕТ на местах в строительство евреями-переселенцами новых населенных пунктов, создания в них необходимой социальной сферы, культурно-образовательных учреждений и системы охраны здоровья.

Ключевые слова: безземелье крестьян, переселение, организация ОЗЕТ, материально-техническая помощь.

O. Rozovik, Ph.D (equiv. in History)

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

PUBLIC ORGANIZATIONS PARTICIPATION IN RESETTLING OF UKRAINIAN SSR JEWISH POPULATION IN 1920–1930s

The article deals with the problem of the activities of OZET organization ("Jewish workers land management society") which provided financial and organizational support for Jewish resettlement from Polesie and forest-steppe zone of Ukrainian SSR into sparsely populated southern steppe regions of the republic. Contribution of OZET local organizations into building of new settlements by Jewish migrants, creation of the necessary social, cultural and educational institutions and health system for them is disclosed via poorly known sources.

Keywords: landlessness of peasants, resettlement, OZET organization, material and technical assistance.

УДК 930(477)

О. Сокирко, канд. іст. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

"СТЕПЕННЫЙ ПОРЯДОК МАЛОРОССИЙСКИХ ЧИНОВ" 1742 р.

В 1742 р. козацька старшина уклала ієрархічний порядок урядів і чинів, який став першим зразком юридичного регулювання службових посад у військовій та цивільній адміністраціях Гетьманщини. Стаття присвячена аналізу історичного контексту появи та змісту цієї пам'ятки, що є важливим джерелом для вивчення колективної самосвідомості та політичної ідентичності української старшини та шляхти XVIII ст.

Ключові слова: Гетьманщина, козацька старшина, шляхта, табель про ранги.

Звичаєвий характер старшинства козацьких урядів був джерелом постійних юридичних колізій, службових конфліктів і персональних уособиць, щойно усталилися чільні державні інститути, а старшина почала виокремлюватися в привілейовану верству. Дразливість цієї проблеми значно посилювалася із послідовним згортанням

автономії Гетьманщини з початком XVIII ст., коли дедалі частіше давала про себе знати взаємна неузгодженість службових ієрархій Російської імперії та гетьманату.

В післямазепинський період російські взірці службової ієрархії та привілеїв мали дедалі сильніший вплив на комунікативні практики старшини. Показово, що в

© Сокирко О., 2014